

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Kristiine Järvan

**Avatus valimisvõitlusele ja hääle vahetamise tõenäosus Eesti 2011. aasta
parlamendivalimistel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak, PhD

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Teoreetiline raamistik	4
2. Metodoloogia.....	9
3. Empiiriline osa.....	11
3.1 Valimisvõitlusele avatud valijate ja erakonnatruude valijate osakaal.....	11
3.2 Valimisvõitlusele avatud valijate ja erakonnatruude valijate profiil.....	11
3.2.1 Vanus.....	12
3.2.2 Rahvus.....	13
3.2.3 Sugu.....	14
3.2.4 Palk.....	15
3.2.5 Elukoht.....	16
3.2.6 Haridustase	17
3.3 Valimisvõitlusele avatud valijate profiil.....	19
3.4 Hääle vahetamise tõenäosus 2007. ja 2011. aasta parlamendivalimiste võrdluses.....	20
Kokkuvõte.....	23
Kasutatud kirjandus.....	25
Abstract.....	26

Sissejuhatus

Inimeste poliitilised eelistused ei ole stabiilsed ning valijate hääled liiguvad sageli ühe erakonna juurest teise juurde. Poliitiliste eelistuste vahetumise tendentsi võib näha ka Eestis, vaadates erakondlike eelistuste muutusi nii uute valimistulemuste selgumisel kui ka valimiste vahepealsel perioodil. Eelistuste muutumist võib pikemas perspektiivis näha näiteks 2007. ja 2011. aasta parlamendivalimisi võrreldes ning lühemas perspektiivis TNS Emori igakuiseid parteide toetusreitinguid jälgides. Valimisvõitluse uurimisel keskendutakse sageli just erakondade häälesaakide võrdlemisele eri ajavahemikel. Tegelikult aga ei ole valimisvõitluse objektiks ainult need, kes on kahtedel järjestikustel valimistel oma häält muutnud. Valimisvõitlusele avatud valijate ringi kuuluvad ka inimesed, kes oma häält küll vahetanud ei ole, kuid kes olid seda suure tõenäosusega valmis tegema. Seega, valimiskampaaniaid läbi viies ei võistelda kõikide valijate häälte eest - mõned on oma eelistustes väga kindlad ja arvatavasti hääletavad vaid ühe konkreetse erakonna poolt, teised valijad võivad jällegi oma eelistusi suure tõenäosusega muuta.

Käesolevas töös uuritakse, kes on Eestis valimisvõitlusele avatud - kui suure ja millise osa valijaskonna häälte eest enne valimisi tegelikult konkureeritakse. Mida väiksem hulk valijaskonnast on valimisvõitluse objektiks, seda stabiilsem peaks olema riigi parteisüsteem. Valimisvõitlusele avatud ja suletud valijagruppide profiilide uurimine võimaldaks hinnata, millised valijaterühmad reaalselt kõige enam tulevasi jõupositsioone mõjutavad. Valimisvõitlusele avatud valijate osakaalu ja profiili välja uurimise järel saab analüüsida, kas nemad oma häält ka suurema tõenäosusega muudavad. Varasemalt ei ole Eestis valimisvõitluse tagamaid sellise pilguga uuritud ning seetõttu võivad antud töö tulemused mõneti uued vaatenurgad avada ning näidata, mis suunas võiks erakondlik süsteem areneda.

1. Teoreetiline raamistik

Käesoleva töö eesmärk on esialgu uurida, kes on Eestis valimisvõitlusele avatud, ehk kui suure osa ja kelle häälte eest enne valimisi tegelikult konkureeritakse. Valimisvõitlusele avatud valijatele vastanduvad valimisvõitlusele suletud ehk erakonnatruud valijad. Töös eeldatakse, et mida avatum on valija valimisvõitlusele, seda suurema tõenäosusega vahetab ta oma häält. Viimase väite paikapidavust uuritakse empiirilises osas valimisvõitlusele avatust ning 2007. aasta ja 2011. aasta parlamendivalimisi võrreldes.

Töö tegemisel lähtutakse suuresti autorite Cees van der Eijki ja Erik V. Oppenhuisi tööst „European parties' performance in electoral competition“. Van der Eijk ja Oppenhuis kirjeldavad oma töös meetodit, mille abil saab hinnata valijate avatust valimisvõitlusele. Autorid kasutavad küsitlusandmeid, kus vastanutel paluti märkida iga erakonna kohta 10-pallisel skaalal (1 – üldse mitte tõenäoline ja 10 – väga tõenäoline), kui suure tõenäosusega nad ühe vaatlusriigi iga erakonna poolt hääletaksid. Autorid kategoriseerisid tulemused järgmiselt: kõrge tõenäosus 8-10 palli, keskmine tõenäosus 6-7 palli ja nõrk tõenäosus 1-5 palli. Järgnevalt hakkasid autorid uurima erakondade vahelist konkurentsi (ingl. k. *electoral competition*) – kui indiviid hääletab kõrge tõenäosusega vaid 1-2 erakonna poolt, siis konkurents praktiliselt puudub. Kui indiviid hääletaks aga kõrge tõenäosusega enam kui kahe partei poolt, siis on erakondade vaheline konkurents jällegi arvestatav ning tegelikkuses võisteldakse selliste valijate häälte eest.¹ Käesolevas töös nimetatakse kõrge tõenäosusega 1-2 erakonna poolt hääletajaid erakonnatruudeks valijateks ning enam kui kahe erakonna poolt hääletajaid valimisvõitlusele avatud valijateks.

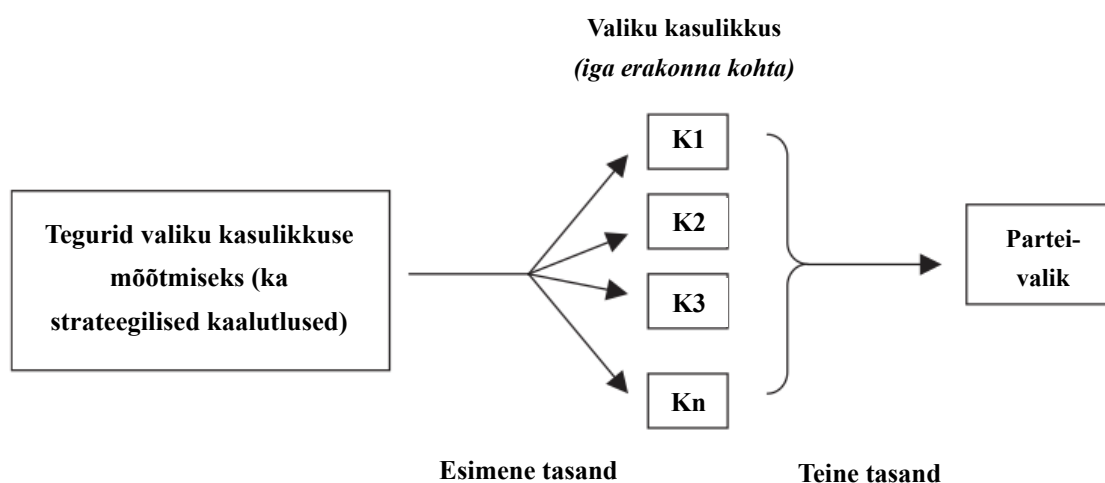
Van der Eijki ja Oppenhuisi meetod annab valijate eelistustest detailsema ülevaate kui pelgalt valijate lõplike häälte uurimine, sest ühe valija eelistuste mõõtmisesse on kaasatud kõik alternatiivsed erakonnad, mitte ainult valija favoriiterakond. Antud meetod on vahepealne samm valija poliitiliste eelistuste

¹ Van der Eijk, C. Oppenhuis, E. V. (1991) „European parties' performance in electoral competition“ *European Journal of Political Research*, 19, pp 59-60

(ideoloogia, vaadete) ning parteivaliku vahel. Van der Eijk, van der Brug, Kroh ja Franklin usuvad, et poliitiliste eelistuste analüüsimisel ei ole parimaks sõltuvaks muutujaks mitte parteivalik, vaid kõikide alternatiivsete erakondade hindamine valija poolt.²

Joonisel 1 on kujutatud kahetasandiline mudel sellest, kuidas kujuneb välja valija lõplik parteivalik. Esimesel tasandil hindab valija iga olemasoleva alternatiivi kasu, hinnangu andmisel on olulisteks teguriteks valija individuaalsed karakteristikud. Teisel tasandil moodustatakse alternatiivide hulgast lõplik valik varem antud hinnangute alusel.³ Vaadates ainult diskreetset valija lõppvalikut, ei ole võimalik näha, kuidas ta selle valikuni jõudis ning kuidas mõjutasid seda teiste erakondade olemasolu. Teades aga valija hinnangut (kasulikkust) iga erakonna kohta ja võrreldes seda tema lõppvalikuga, saab näha, et sama diskreetse valiku tegejate seas on nii täiesti kindlaid antud erakonna poolehoidjaid kui ka neid, kes ilmselt kahtlesid ja keda mõjutasid enda hinnangud teistele erakondadele.

Joonis 1. Kahetasandiline mudel parteivalikust⁴

² Van der Eijk, C. Van der Brug, W. Kroh, M. Franklin, M. (2006) „Rethinking the dependent variable in voting behavior: On the measurement and analysis of electoral utilities“ *Electoral Studies*, 25, pp 425

³ Van der Eijk et al. (2006), pp 427-428

⁴ Van der Eijk et al. (2006), pp 428

Artiklis “Collusion, Competition and Democracy: Part I” analüüsib Stefano Bartolini samuti valimisvõitluse tagamaid. Ka Bartolini arvates on poliitiliste eelistuste muutumise analüüsimisel ebasoodne uurida vaid lõpliku hääle vahetamist. Bartolini käsitleb häälevahetamise analüüsis poliitiliselt avatud valijatena neid, kes on valimistel valmis oma parteivalikut kaaluma. Kui poliitiliste eelistuste muutumise uurimisel võtta aluseks vaid lõpliku hääle muutumine, siis leitakse vaid üks osa avatud valijate grupist, välja jääksid aga valijad, kes on küll avatud, kuid kelle hääl ei muutunud. Viimased on potentsiaalsed häälevahetajad, kelle uurimine valimisvõitluse analüüsis on samuti väga oluline ning kes poliitiliste eelistuste uurimisel sageli välja jäävad.⁵

Valimiskäitumise uurimisel on üheks levinuimaks indikaatoriks volatiilsusnäitaja. Volatiilsusnäitaja (ingl. k. *electoral volatility*) abil saab näidata, kui suur on hääleprotsentide vahe erakondadel kahtedel järjestikustel valimistel. Volatiilsus näitab riigi parteisüsteemi stabiilsust, kuid seda vaid suures plaanis – välja jääb indiiditasand.⁶ Valimisvolatiilsus on Eestis võrreldes paljude Lääne-Euroopa riikidega üsna kõrge, samas on see alates käesoleva sajandi algusest aina langenud ning 2007-2011 valimiste puhul oli see taasiseseisvunud Eestis siia maani kõige madalam.⁷ Volatiilsus jätab analüüsist jällegi välja need valijad, kes oma häält küll kahtedel järjestikustel valimistel ei vahetanud, kuid kes oleksid olnud valmis seda tegema ehk kes olid vaatamata oma lõpliku hääle samaks jäädes valimisvõitlusele avatud valijad.⁸ Niisamuti ei registreeri volatiilsusnäitaja seda, kas näiteks kahe erakonna vahel toimus märkimisväärne, aga sama suure hulga häälte liikumine. Seega, madala volatiilsuse taga võib tegelikkuses olla üsna suur häälte liikumine, kuid kui kahe erakonna vahel vahetub sama hulk valijaid ning samas jääb üldine hääletesaak mõlemal erakonnal samaks, siis see volatiilsuse näitajat ei tõsta.

⁵ Bartolini, S. (1999) “Collusion, Competition and Democracy: Part I” *Journal of Theoretical Politics*, 11(4), pp 465-467

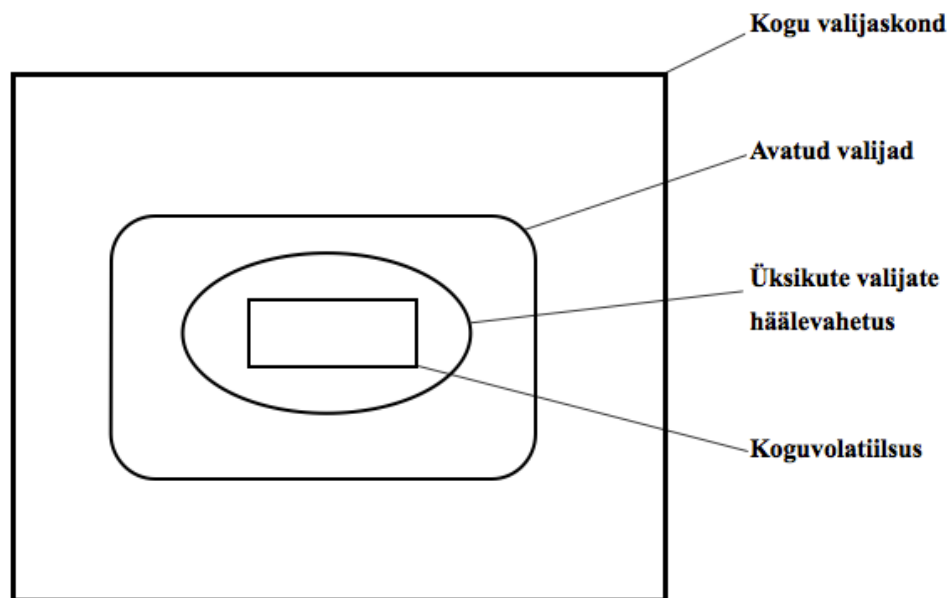
⁶ Toka, G (1998) „Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies“ *Political Studies*, 46(3), pp 590

⁷ Kangur, R. (2011) „Valimiste volatiilsus Eestis ja valimised Euroopa Liidu riikides“ Riigikogu kantselei õigus- ja analüüsiosakonna teemaleht, pp 1-4

⁸ Bartolini (1999), pp 467

Joonisel 2 oleval skeemil näitab Bartolini, kuidas jagunevad kogu valijaskonna sees valimisvõitlusele avatud valijad ning omakorda nende sees üksikute valijate häälevahetused ning koguvolatiilsus. Valimiskäitumise analüüsimisel on seega mõistlik uurida tervet valimisvõitlusele avatud valijaskonda, mitte ainult lõplike hääle vahetumist ja volatiilsust.

Joonis 2. Poliitiline avatus, üksikute valijate häälevahetus ja koguvolatiilsus⁹

Valimisvõitluse objektiks olevate valijate ja sellest ringkonnast välja jäävate valijate vahelisi erisusi saab analüüsida erinevate sotsiodemograafiliste tunnuste alusel. Mitmed uuringud on analüüsinud näiteks vanuse mõju valija häälevahetamisele. Suur osa nendest uuringutest on järeldanud, et vanuse kasvades muutuvad valijad oma poliitilistes eelistustes stabiilsemateks.¹⁰ Valimisvõitlusele avatud valijate profiili teada

⁹ Bartolini (1999), pp 467

¹⁰ Evans, J. A. J. (2004) "Voters and Voting: An Introduction" SAGE Publications Ltd, pp 176-177

saamine näitab, kes tulevasi võimupositsioone suurema tõenäosusega mõjutavad ning millistele valijatele tuleks erakondliku konkurentsi kontekstis tähelepanu pöörata.¹¹

Valimisstabiilsust mõjutavaid tegureid on palju ning seda analüüsivaid teooriaid samuti. Näiteks peetakse üheks mõjuvaimaks teguriks valija samastumist parteiga, millest järeldub, et kui valijal on olemas tugev psühholoogiline seos parteiga, siis vahetab ta madala tõenäosusega häält. Michigani teooria puhul on stabiilne valija see, kes on ideoloogilise järjepidevusega ja suure poliitilise informatsiooniga. Ratsionaalse valiku teooria kohaselt kalkuleerib suure poliitilise informatsiooniga valija oma otsuseid põhjalikumalt ja on piisavate teadmistega, mis motiveeriksid teda häält vahetama.¹² Valimisvõitlusele avatud ja suletud valijate profiile analüüsides oleks võimalik spekuloida, millised valijale iseloomulikud tunnused valimisstabiilsust kõige enam mõjutavad.

¹¹ Evans (2004), pp 185

¹² Lau, R. R. Redlawsk, D. P. (2006) "How Voters Decide: Information Processing in Election Campaigns" Cambridge University Press, pp 5-11

2. Metodoloogia

Eesti valijate avatust valimisvõitlusele saab uurida ENES 2011 andmete põhjal. ENES 2011 (ingl. k. *Estonian National Election Study*) on 2011. aasta parlamendivalimiste järel läbi viidud küsitlus, mis on osa kolmanda laine CSES (ingl. k. *Comparative Study of Electoral Systems*) uuringust. Uuring viidi läbi personaalintervjuudena nii eesti kui ka vene keeles 1000 valimisõigusliku Eesti kodaniku seas. Valim koostati juhuvaliku teel.¹³ Andmete analüüsimisel kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit. Andmeid töödeldakse programmiga IBM SPSS Statistics.

Valimisvõitlusele avatud valijate ja nendele vastanduvate erakonnatruude valijate uurimiseks vaadeldakse esmalt ENES 2011 uuringu 39. küsimust:

Q39. Eestis on mitmeid erakondi, kes sooviksid Teie häält. Kui tõenäoline on, et Te üldse kunagi annate oma hääle järgnevatele erakondadele? Palun väljendage oma hinnangut skaalal 0-10, kus 0 tähendab "ei ole üldse tõenäoline" ning 10 tähendab "väga tõenäoline".

Vastusevalikutesse on kaasatud kuus Eesti suuremat erakonda: Erakond Eestimaa Rohelised, Isamaa ja Res Publica Liit, Sotsiaaldemokraatlik Erakond, Eesti Reformierakond, Eesti Keskerakond ja Eestimaa Rahvaliid ning igat erakonda on võimalik hinnata 0-10 pallisel skaalal. Vastanute kategoriseerimiseks moodustatakse esialgu van der Eijki ja Oppenhuisi meetodi eeskujul uus tunnus, mis näitab, kui mitme erakonna eest hääletab valija kõrge tõenäosusega ehk mitut erakonda hindab 10-palli skaalal 8-10 palliga. Järgnevalt moodustatakse eelmisest tunnusest veel omakorda uus tunnus „avatuse“, kus valijad on jaotatud kolme gruppi – „erakonnatruud valijad“, „valimisvõitlusele avatud valijad“ ning „ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega“. Valimisvõitlusele avatud valijad on van der Eijki ja Oppenhuisi järgi need, kes

¹³ ENES 2011 koduleht: <http://www.enes.ee/national-elections-2011/> (Viimati külastatud: 28.04.2014)

hääletaksid kõrge tõenäosusega enam kui kahe erakonna eest (käesolevas töös 3-6 erakonna eest) ning erakonnatruud valijad hääletaksid kõrge tõenäosusega 1-2 erakonna eest. Eraldi jäävad valijad, kes ei anna ühelegi erakonnale kõrge tõenäosusega oma häält. Küsitluses ei ole 39. küsimusele vastanud 43 inimest – nemad ei ole ühelegi erakonnale mingit hinnangut andnud, seega on nende paigutamine kategooriasse „ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega“ substantiivselt sobiv.

Uue tunnuse ja kolme valijagrupi moodustamise järel võrreldakse nende rühmade profile erinevate sotsiodemograafiliste tunnuste põhjal. Nendeks tunnusteks on vanus, rahvus, sugu, palk, elukoht ja haridus. Valijagruppide võrdlemiseks kasutatakse suure osa tunnuste puhul risttabelit, mis näitab iga valijagruppi jagunemist nii arvuliselt kui ka protsentuaalselt ühe sotsiodemograafilise tunnuse alusel.

Valimisvõitlusele avatud ja suletud valijate profiilide väljaselgitamisele järgneb logistiline regressioon, kus ennustatakse, kas valimisvõitlusele avatud valijad ka reaalselt rohkem oma hääli vahetavad. Seega tehakse kindlaks, kas kõrge tõenäosusega enam kui kahe erakonna poolt hääletajad ka tegelikkuses suurema tõenäosusega oma poliitilisi eelistusi valimistel muudavad. Hääle vahetamist uuritakse 2007. aasta ja 2011. aasta parlamendivalimiste võrdluses. Saamaks teada, kes on häält vahetanud, vaadeldakse ENES 2011 uuringu 21. ja 23. küsimust, kus uuritakse, kas ja kelle poolt hääletas valija vastavalt 2007. aasta ja 2011. aasta Riigikogu valimistel. Nendest kahest küsimusest moodustatakse binaarne tunnus, kus ühel poolel on häält vahetanud valijad ja teisel poolel hääle samaks jätnud valijad. Binaarse tunnuse moodustamisel jäävad valimist välja inimesed, kes ei käinud valimas 2007. aasta valimistel, 2011. aasta valimistel või mõlemal nendest. Binaarse tunnuse moodustamise järel võetakse sõltuvateks tunnusteks van der Eijki ja Oppenhuisi eeskujul moodustatud tunnus „avatus“ ning sotsiodemograafilised tunnused, mida tahetakse reaalse hääle vahetamisega ehk uue binaarse tunnusega võrrelda. Seejärel saab öelda, kas suure tõenäosusega oma häält muutvad valijad eristuvad kuidagi oma profiililt teistest valijatest.

3. Empiiriline osa

3.1 Valimivõitlusele avatud valijate ja erakonnatruude valijate osakaal

Eelnenud metodoloogia peatükis kirjeldatud tunnuste klassifikatsioon ja osakaalud on välja toodud tabelis 1. Uute tunnuste kaasamisel selgub, et 1000 vastanu seas on erakonnatruid valijaid 56,8%, valimisvõitlusele avatud valijaid 11,7% ning valijaid, kes ei hääletaks kõrge tõenäosusega ühegi erakonna poolt, on 31,5%.

Tabel 1. Valijate jagunemine tunnuse “avatus” järgi

	Vastanute arv	Protsent
Erakonnatruud valijad	568	56,8
Valimisvõitlusele avatud valijad	117	11,7
Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	315	31,5
Valim kokku	1000	100

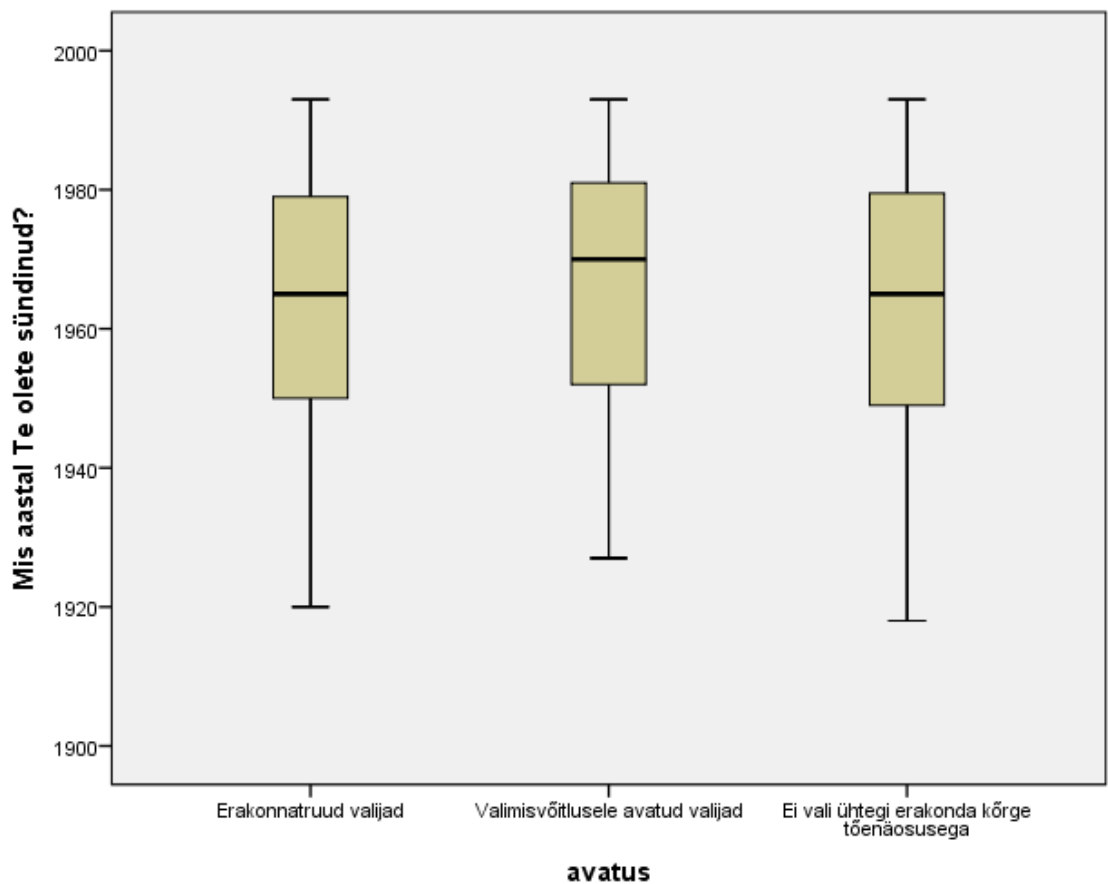
3.2 Valimivõitlusele avatud valijate ja erakonnatruude valijate profiil

Valimisvõitlusele avatud valijate ja erakonnatruude valijate profiilide uurimiseks rühmitatakse vastanuid kuue sotsiodemograafilise tunnuse põhjal.

3.2.1 Vanus

Valimisvõitlusele avatud valijate ja erakonnatruude inimeste vanuselise osakaalu uurimiseks vaadeldakse tunnuse „avatus“ ja inimese vanuse vahelist seost. Võrdlemiseks moodustatakse karpdiagramm (Joonis 3), kust on näha, et valimisvõitlusele avatud valijate sünniaasta on kõrgem ehk tegemist on nooremate inimestega. Erakonnatruud valijad ning valijad, kes ei hääleta kõrge tõenäosusega ühegi erakonna poolt, on pigem vanemad. Käesoleva töö teoreetilises osas mainiti, et mitmed uuringud on kinnitanud positiivset seost valija vanuse ja poliitiliste eelistuste stabiilsuse vahel - sama tendents tuleb välja ka siinses analüüsis.

Joonis 3. Karpdiagramm tunnuse „avatus“ ja valija vanuse võrdlusest

3.2.2 Rahvus

ENES 2011 uuringus märkisid oma rahvuse ära 985 vastanut, kelle seas oli eestlasi 799 ning teistest rahvustest inimesi 186 (Tabel 2). Rahvuse kui ühe sotsiodemograafilise tunnuse uurimiseks moodustati uus tunnus, kus Eestis elavad vähemusrahvused (venelased, ukrainlased, valgevenelased ja teised) koondati ühte gruppi. Seega, andmete analüüsimisel eristatakse eestlasi ja mitte-eestlasi.

Rahvuse puhul on võimalik näha märkimisväärseid erinevusi erakonnatruude ja valimisvõitlusele avatud valijate vahel. Erakonnatruude valijate hulgas on eestlasi ligi kolmveerand ning mitte-eestlasi veerand. Valimisvõitlusele avatud valijate seas on eestlasi aga juba 91,45% ja mitte-eestlasi 8,55%. Sellest võib järeldada, et eestlased on valimisvõitlusele märksa enam avatud kui mitte-eestlased. Valijad, kes ei vali kõrge tõenäosusega ühtegi erakonda, jäävad samade näitajatega valimisvõitlusele avatud ja valimisvõitlusele suletud valijaskondade vahele.

Tabel 2. Tunnuse “avatus” ja valija rahvuse võrdlus

		Rahvused				Kokku	
		Eestlane		Mitte-eestlane			
Avatus	Erakonnatruud valijad	429	76,74%	130	23,26%	559	100%
	Valimisvõitlusele avatud valijad	107	91,45%	10	8,55%	117	100%
	Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	263	85,11%	46	14,89%	309	100%
Kokku		799	81,12%	186	18,88%	985	100%

3.2.3 Sugu

Tunnus, mis võib valijate käitumises samuti erinevusi välja tuua, on vastaja sugu. Tuhande inimese suures valimis oli naisi 567 ja mehi 433 (Tabel 3). Tunnuse „avatus“ kõigi kolme kategooria puhul oli suurem osatähtsus naistel ja väiksem meestel, mis tuleneb sellest, et ka valimis oli naisi rohkem. Erakonnatruude valijate puhul oli meeste ja naiste osakaalud veidi ligilähedasemad kui valimisvõitlusele avatud valijate seas (erakonnatruude valijate seas oli mehi 42,8% ja naisi 57,2% ning valimisvõitlusele avatud valijate seas vastavalt 35% ja 65%). Saadud tulemused näitavad, et sugu omab valimisvõitluse uurimisel nõrka, kuid siiski nähtavat osatähtsust – mõningasel määral on erakonnatruude valijate seas meeste osakaal suurem kui valimisvõitlusele avatud valijate seas ning naiste osakaal on erakonnatruude valijate seas jällegi madalam. Võrreldes naiste osakaalu koguvalimis (56,7%) ja naiste osakaalu valimisvõitlusele avatud valijate seas (65%), võib täheldada üsna olulist erinevust. Sellest võib järeldada, et naised on meestega võrreldes valimisvõitlusele üsna palju rohkem avatud.

Tabel 3. Tunnuse „avatus“ ja valija soo võrdlus

		Sugu				Kokku	
		Mees		Naine			
Avatus	Erakonnatruud valijad	243	42,78%	325	57,22%	568	100%
	Valimisvõitlusele avatud valijad	41	35,04%	76	64,96%	117	100%
	Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	149	47,30%	166	52,70%	315	100%
Kokku		433	43,30%	567	56,70%	1000	100%

3.2.4 Palk

Valija profiili saab iseloomustada ka sissetuleku abil. ENES 2011 andmete järgi saavad tuhandest vastanust palka 807 inimest. Sissetuleku kui ühe sotsiodemograafilise tunnuse uurimiseks koondati palgad algsest kaheteistkümnest grupist nelja suurusjärku – kuni 350€, 351-575€, 576-1300€ ning üle 1301€ (Tabel 4).

Nii erakonnatruude kui ka valimisvõitlusele avatud valijate puhul oli kõige suurema osatähtsusega nende inimeste arv, kelle palk jäi vahemikku 576-1300 eurot. Viimane on ilmselt tingitud sellest, et suurema osa inimeste palgad jäävadki sellesse vahemikku. Palgavahemiku 576-1300€ osakaal oli aga suurem siiski valimisvõitlusele avatud valijate seas (43,27%) ning väiksem erakonnatruude valijate seas (35,48%). Erakonnatruude valijate ja valimisvõitlusele avatud valijate erinevus tuleb välja ka nende inimeste osatähtsuse juures, kelle palk on alla 350€ - erakonnatruude valijate puhul on neid ligikaudu 24,1% ja valimisvõitlusele avatud inimeste seas 18,3%. Vahemike 351-575€ ja üle 1301€ puhul ei ole kahe valijagrupi puhul märkimisväärsed erinevusi. Seega on erakonnatruude valijate puhul alla 575€-suurune palk üle poolte valijatest (51,2%) ning üle 576€-suurune palk veidi vähem kui pooltel (48,8%). Valimisvõitlusele avatud valijate seas on alla 575€-suurune palk aga 44,2%-l vastanutest ning üle 576€-suurune palk 55,8%-l vastanutest. Järelikult jäävad valimisvõitlusele avatud valijate palgad keskmiselt veidi kõrgemale kui valimisvõitlusele suletud valijate palgad.

Kui erakonnatruude ja valimisvõitlusele avatud valijate puhul oli suurima osatähtsusega palgavahemikuks 576-1300€, siis nende valijate seas, kes ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega, on suurima osatähtsusega hoopis vahemik, kus palk jääb alla 350 euro. Keskmiselt jäävad üle poolte selle valijagrupi valijate palgad alla 575€ euro (57,1%-l vastanutest).

Tabel 4. Tunnuse “avatus” ja valija palgataseme võrdlus

		Palgatasemed								Kokku	
		Kuni 350€		351-575€		576-1300€		Üle 1301€			
Avatus	Erakonna- truud valijad	112	24,09 %	126	27,10 %	165	35,48 %	62	13,33 %	465	100 %
	Valimis- võitlusele avatud valijad	19	18,27 %	27	25,96 %	45	43,27 %	13	12,50 %	104	100 %
	Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	83	34,87 %	53	22,27 %	77	32,35 %	25	10,50 %	238	100 %
Kokku		214	26,52%	206	25,53%	287	35,56%	100	12,39%	807	100%

3.2.5 Elukoht

Valijate profiili uurimisse on kaasatud ka valimisõigusliku kodaniku elukoht. ENES 2011 andmetes on vastanute elukohad jaotatud nelja suuremasse kategooriasse – maa-asula, küla; väikese või keskmise suurusega linn; suure linna ees- või äärelinn; suur linn (Tabel 5). Suure linna ees- või äärelinna elavaks märkisid end vaid 11 inimest. Andmete analüüsi usaldusväärsuse tagamiseks liidetakse suure linna ees- ja äärelinnas elavad isikud suure linna juurde.

Kõige ühtlasemalt on kolme elukohakategooria vahel jagunenud erakonnatruud valijad, keda on kõige enam suurtes linnades või nende lähedal (36,6%), veidi vähem maa-asulates ja külades (33,8%) ning kõige vähem väiksema või keskmise suurusega linnades (29,6%). Valimisvõitlusele avatud valijate seas on proportsioonid erinevate elukohakategooriate vahel pisut ebaühtlasemad – kõige rohkem on valimisvõitlusele avatud inimesi suurtes linnades ja nende lähedal (44,8%), üsna suur osakaal on samas ka maa-asulates ja külades elavatel inimestel (38,8%) ja madalam on väikese või keskmise suurusega linnades elavate inimeste osakaal (16,4%).

Analüüsist ilmneb, et valijaid, kes kõrge tõenäosusega vähemalt ühe erakonna poolt hääletavad, on rohkem suurtes linnades ja nende lähedal. Nende valijate seas, kes kõrge tõenäosusega ühegi erakonna poolt ei hääleta, on kõige rohkem hoopis maa-asulates ja külades elavaid inimesi (45,4%) ning kõige vähem jällegi suurtes linnades või nende lähedal elavaid inimesi (24,8%).

Tabel 5. Tunnuse “avatus” ja valija elukoha võrdlus

		Kas Te ütleksite, et Te elate...?						Kokku	
		Maa-asulas, külas		Väikese või keskmise suurusega linnas		Suures linnas või suure linna lähedal			
Avatus	Erakonnatruud valijad	192	33,80%	168	29,58%	208	36,61%	568	100%
	Valimisvõitlusele avatud valijad	45	38,79%	19	16,38%	52	44,84%	117	100%
	Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	143	45,40%	94	29,84%	78	24,77%	315	100%
Kokku		380	38,04%	281	28,13%	338	33,83%	999	100%

3.2.6 Haridustase

Valimisvõitluse objektiks olev valijaskond ja ühele või kahele erakonnale lojaalne valijaskond võib erineda ka haridustaseme poolest. Selle analüüsimiseks koondati vastanud haridustasemete järgi kolme suuremasse rühma – põhiharidus ja vähem, keskharidus ning kõrgharidus (Tabel 6). Esimese kategooria alla lähevad vastanud, kellel kas puudub haridus, on lõpetamata põhiharidus, lõpetatud põhiharidus või lõpetamata keskharidus. Keskhariduse kategooria all on keskhariduse, kutsehariduse, kutsekeskhariduse, keskeriharidusega ning lõpetamata kõrgharidusega valijad. Kõrghariduse kategooria alla kuuluvad nii akadeemilise kõrgharidusega, rakendusliku kõrghariduse kui ka kutsekõrgharidusega vastajad.

Erakonnatruude valijate seas on selgelt kõige enam keskharidusega inimesi (56%), kõrgharidusega inimesi on juba silmnähtavalt vähem (28,9%) ning kõige madalam osakaal on põhihariduse või vähema haridusega valijatel (15,1%). Valimisvõitlusele avatud valijate seas ei ole keskharidusega ja kõrgharidusega inimeste osakaalud oluliselt erinevad (vastavalt 45,3% ja 41,9%), tunduvalt väiksem osatähtsus on põhihariduse ja vähema haridusega inimestel (12,8%). Nende valijate puhul, kes ei vali kõrge tõenäosusega ühtegi erakonda, on keskharidusega inimeste osakaal 59,2% ning põhiharidusega ja kõrgharidusega inimesi on märksa vähem (vastavalt 22,3% ja 18,5%).

Analüüs näitab, et võrreldes erakonnatruude valijatega, on valimisvõitlusele avatud valijate seas selgelt enam kõrgharidusega valijaid ja vähem põhihariduse või vähema haridusega inimesi. Niisamuti ei ole valimisvõitlusele avatud inimeste seas niivõrd ülekaalukas osakaal keskharidusega inimestel.

Tabel 6. Tunnuse “avatus” ja valija haridustaseme võrdlus

		Haridustasemed						Kokku	
		Põhiharidus ja vähem		Keskharidus		Kõrgharidus			
Avatus	Erakonnatruud valijad	86	15,14%	318	55,99%	164	28,87%	568	100%
	Valimisvõitlusele avatud valijad	15	12,82%	53	45,30%	49	41,88%	117	100%
	Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	70	22,29%	186	59,24%	58	18,47%	314	100%
Kokku		171	17,12%	557	55,76%	271	27,13%	999	100%

3.3 Valimisvõitlusele avatud valijate profiil

ENES 2011 andmeid analüüsid selgub, et kõrge tõenäosusega hääletavad Eestis enam kui kahe erakonna eest ligikaudu 12% valijatest. See tähendab, et valimisvõitlusele on avatud üsna väike osakaal valijaskonnast. Sotsiodemograafiliste tunnuste analüüsimise järel on võimalik aru saada ka valimisvõitlusele avatud valija profiilist - tegu on valijaga, kes on pigem noorem, rahvuselt eestlane, naissoost, jõukam ning paremini haritud.

Töö teoreetilises osas mainiti, et valimisvõitlusele avatud ja suletud valijate profiile teades võib spekuloida, millised neile iseloomulikud tunnused valimisstabiilsust mõjutavad. Ühel poolel võib hääle vahetamist seletada asjaolu, et inimesel ei ole selgelt defineeritud huvisid, eelistusi ja poliitilisi teadmisi, ning see muudab valijat valiku tegemisel ebastabiilseks (Michigani teooria). Teisalt võib poliitiliste teadmiste olemasolu ja eelistuste selgus soosida valija häälevahetust, kuna oma erinevaid alternatiive kaalutakse rohkem ja ollakse seega motiveeritud häält vahetama (ratsionaalse valiku teooria). Käesolevas analüüsis jääb valimisvõitlusele avatud valija profiili puhul silma, et tegemist võiks olla pigem inimestega, kellel on piisavalt sotsiaalseid ressursse ja oskusi, et poliitiliste otsuste tegemisel efektiivselt käituda. Leiti, et valimisvõitlusele on avatud pigem jõukamad ja kõrgema haridusega inimesed ning võib arvata, et nende huvid ja eelistused on pigem selgemini defineeritud. Seega võib saadud tulemuste juures oletada, et hääle vahetamise põhjuste seletajana on siinkohal paikapidavam ratsionaalse valiku teooria, mis kirjeldab häält vahetavaid inimesi kui kaalutlevat ja omahuvidele orienteeritud gruppi. Töö teoreetilise osas, joonisel 1 näidati, kuidas valija jõuab läbi alternatiivide kasulikkuste hindamise oma diskreetse valikuni. Analüüsi käigus leitud valimisvõitlusele avatud valijate grupil on seega selgem ja mahukam valikukomplekt, mille kaudu nad lõpuks oma diskreetse otsuseni jõuavad.

3.4 Hääle vahetamise tõenäosus 2007. ja 2011. aasta parlamendivalimiste võrdluses

Erinevaid sotsiodemograafilisi tunnuseid analüüsidest oli võimalik kindlaks määrata selgem pilt erakonnatruude valijate ning valimisvõitlusele avatud valijate profiilidest. Järgnevalt saab ENES 2011 andmeid kasutades uurida, kas valimisvõitlusele avatud valijad ka tegelikult oma häält suurema tõenäosusega vahetavad. Selle välja selgitamiseks tehakse logistiline regressioon.

Logistilise regressiooni sõltuv tunnus näitab, kas valija vahetas oma häält 2007. aasta ja 2011. aasta parlamendivalimisi võrreldes. Seega moodustatakse sõltuv binaarne tunnus „vahetas häält” referentskategooriaga „ei vahetanud häält”. Siinkohal tasub tähele panna, et mõnel vastajal võis olla raskusi oma 2007. aasta valiku mäletamisega ning ei pruukinud seetõttu küsimusele korrektselt vastata, kuid see ei tohiks analüüsi märkimisväärselt ebatäpsust sisse tuua. Uuringus oli 2007. aasta parlamendivalimiste küsimuse vastusevariantides muuhulgas sees variant „ei tea/ ei mäleta”.

Logistilise regressiooni sõltumatuteks tunnusteks on valijate avatus valimisvõitlusele ning sotsiodemograafilised tunnused. Sõltumatute tunnuste hulka ei kaasatud valijate elukohta, kuna nende varasemas analüüsis ei täheldatud märkimisväärsed erinevusi valimisvõitlusele avatud ja suletud valijate vahel. Valimi 1000 inimesest jäid regressiooni tegemisel alles 794 inimest - 206 inimest langesid valimist välja kas sõltuva binaarse tunnuse moodustamisel (ehk nad ei käinud 2007. aastal või/ja 2011. aastal valimas) või mõne sõltumatu tunnuse kaasamise tagajärjel (näiteks jäid välja palka mitte saavad inimesed). Logistilise regressiooni riskisuhe näitab, kui suure tõenäosusega sõltumatu tunnuse alla kuuluv valijategrupp oma häält vahetab.

Tabelist 7 on näha, et valimisvõitlusele avatud valijad vahetavad oma häält ligikaudu 2,7 korda tõenäolisemalt kui erakonnatruud valijad. Valijad, kes ei vali kõrge tõenäosusega mitte ühtegi erakonda, vahetavad oma häält lausa 3,1 korda suurema tõenäosusega kui erakonnatruud valijad. Logistiline regressioon kinnitab, et tuntavalt suurema tõenäosusega vahetavad oma häält eestlased (mitte-eestlastega võrreldes),

niisamuti ka suurema sünniaastaga ehk nooremad inimesed ning naised. Väiksema tõenäosusega vahetavad oma häält suurema sissetulekuga ja kõrgema haridusega valijad. Sotsiodemograafilised tunnused on regressiooni pandud sisse kontrollidena ning analüüsi käigus selgub, et vaatamata valijate tunnuste kaasamisele on valimisvõitlusele avatuse mõju siiski väga tugev.

Logistiline regressioon kinnitab, et tegelik valimisvõitlus jääb üsna kitsa valijaskonna piiresse, kes on mõningate sotsiodemograafiliste näitajate poolest üsna selge profiiliga ja kes ka tegelikkuses suurema tõenäosusega oma häält vahetavad.

Tabel 7. Logistilise regressiooni tulemused

		Vahetas häält (referentskategooria: ei vahetanud häält)
	b(se)	Riskisuhe
Avatud valimisvõitlusele	1,006***	2,735
(referentskategooria: erakonnatruud)	(0,275)	
Ei vali ühtegi erakonda kõrge tõenäosusega	1,126***	3,083
(referentskategooria: erakonnatruud)	(0,204)	
Kõrgharidus	-0,653*	0,520
(referentskategooria: põhiharidus)	(0,291)	
Keskharidus	-0,472	0,624
(referentskategooria: põhiharidus)	(0,264)	
Sissetulek	-0,118***	0,888
	(0,032)	
Mees	-0,103	0,902
	(0,170)	
Eestlane	0,468*	1,597
	(0,207)	
Sünniaasta	0,029***	1,030
	(0,005)	
Konstant	-55,806***	0,000
	(9,612)	
N	794	
Nagelkerke pseudo R	0,177	
Korrektsealt klassifitseeritud	70,3%	
Korrektsealt positiivsed	89,1%	
Korrektsealt negatiivsed	29,5%	

Standardvead sulgudes. *** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli kaardistada ja saada empiiriline hinnang sellest, millise ja kui suure valijaskonna seas võib Eestis näha potentsiaalset häälte liikumist. Viimase tarbeks jaotati valijad kolme gruppi: erakonnatruud valijad, valimisvõitlusele avatud valijad ning valijad, kes ei hääleta kõrge tõenäosusega ühegi erakonna poolt. Leiti, et Eesti hääletamisõiguslikest kodanikest on valimisvõitlusele avatud valijaid veidi üle kümnendiku (11,7%), erakonnatruid üle poole (56,8%) ning ligi kolmandik neid, kes ei vali kõrge tõenäosusega mitte ühtegi erakonda (31,5%). Järgnevalt püüti leitud valijagruppe iseloomustada kuue sotsiodemograafilise tunnuse põhjal. Analüüsist selgus, et võrreldes erakonnatruude valijatega, on valimisvõitlusele avatud valijate seas rohkem nooremaid inimesi, eestlasi ning kõrgharidusega valijaid. Veidi kõrgema tõenäosusega on valimisvõitluse objektiks veel naised ning kõrgema palgaga inimesed (üle 576€-suuruse palgaga). Valijate elukoha analüüsimisel ei täheldatud valimisvõitlusele avatud ja suletud valijagruppide vahel väga silmapaistvaid erinevusi - valimisvõitlusele avatud valijate seas oli elukohakategooriate vahel jagunemine veidi ebaühtlasem kui erakonnatruude valijate puhul.

Valimisvõitluse objektiks olevate ja sellest välja jäävate valijate profiilide uurimise järel tehti logistiline regressioon. Regressiooniga kinnitati, et valimisvõitlusele avatud valijad vahetavad ka tegelikkuses suurema tõenäosusega oma häält. Erakonnatruude valijatega võrreldes vahetavad valimisvõitlusele avatud valijad oma häält 2,7 suurema tõenäosusega. Seega võib järeldada, et erakondade vahelise konkurentsi objektiks on Eesti valijaskonnast üsna väike osa (ligi kümnendik), kes on võrdlemisi selge profiiliga ning kes muudavad oma poliitilisi eelistusi tegelikkuses suurema tõenäosusega.

Valimisvõitlusele avatud valijate väike osakaal tervest valijaskonnast annab aimu, et poliitilised eelistused Eestis on üsna tugevalt kinnistunud, sest suurel osal valijatest puudub või on vaid mõni erakond, keda tugevalt eelistatakse ja kelle poolt kõrge tõenäosusega hääletatakse. Sellest võib järeldada, et valimisvõitlusel on erakondadel häälte püüdmiseks kaks võimalikku strateegiat. Üks võimalus oma

tegevuskava kujundamisel on keskenduda enda erakonna lojaalsetele valijatele - teha selgeks nende profiil ning korraldada mobiliseerivaid kampaaniaid, mis oleksid suunatud just nendele tuumikvalijatele. Teine võimalus on uurida teiste erakondade lojaalsete valijate profiile ning keskenduda oma strateegia kujundamisel nende valijate ümberveenmisele ja konkurentidelt „ütlelöömisele”. Käesoleva töö analüüsi tulemusena on selgunud, et mitme alternatiivi vahel kaaluvaid valijaid on üsna vähe, seega tundub ülalpool kirjeldatud valijate ümberveenmise strateegia ebaefektiivsem. Samas on sellised valimisvõitlusele avatud valijad potentsiaalsed häälevahetajad, seega ei tasuks neid oma kampaania kujundamisel ka täielikult välja jätta.

Töö teoreetilises osas kirjeldati volatiilsust kui üht kõige olulisemat indikaatorit valimiskäitumise uurimisel. Mainiti, et Eestis on koguvolatiilsus alates 2000. aastate algusest aina langenud. Töö analüüsist saab järeldada, et üha väheneva koguvolatiilsuse ajendiks võib olla ka madal indiviidi tasandi volatiilsus, sest potentsiaalseid koguvolatiilsuse tõstjaid on valijaskonna seas vähe. Siinkohal aga ei saa täieliku seose olemasolus kindel olla, sest käesolevas töös ei analüüsitud otsest häälte liikumist, vaid valimisvõitluse objektiks olevate osakaalu.

Valimisvõitlust Eesti poliitmaastikul tuleks kindlasti ka edaspidi uurida. Käesolevas töös on teada saadud, kui suur ja milline osa Eesti valijaskonnast on valimisvõitlusele avatud, kuid selle põhjuste ja tagajärgede edaspidine analüüs annaks siinsest poliitmaastikust veelgi parema ülevaate ning võimaldaks hinnata, kuhu võiks Eesti erakondlik süsteem edasi areneda.

Kasutatud kirjandus

1. Bartolini, S. (1999) "Collusion, Competition and Democracy: Part I" *Journal of Theoretical Politics*, 11(4), pp 465-467
2. ENES 2011 koduleht: <http://www.enes.ee/national-elections-2011/> (Viimati külastatud: 28.04.2014)
3. Evans, J. A. J. (2004) "Voters and Voting: An Introduction" SAGE Publications Ltd, pp 176-185
4. Kangur, R. (2011) „Valimiste volatiilsus Eestis ja valimised Euroopa Liidu riikides“ Riigikogu kantselei õigus- ja analüüsiosakonna teemaleht, pp 1-4
5. Lau, R. R. Redlawsk, D. P. (2006) "How Voters Decide: Information Processing in Election Campaigns" Cambridge University Press, pp 5-11
6. Toka, G. (1998) „Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies“ *Political Studies*, 46(3), pp 590
7. Van der Eijk, C. Oppenhuis, E. V. (1991) „European parties' performance in electoral competition“ *European Journal of Political Research*, 19, pp 59-60
8. Van der Eijk, C. Van der Brug, W. Kroh, M. Franklin, M. (2006) „Rethinking the dependent variable in voting behavior: On the measurement and analysis of electoral utilities“ *Electoral Studies*, 25, pp 425-428

Abstract

Electoral Availability and Probability of Vote Change in the Estonian Parliamentary Elections, 2011

The aim of this bachelor's thesis was to empirically evaluate the available electorate in Estonia. The available electorate was defined as a group of voters who consider many parties as choices acceptable to them and they are most likely to change their vote between elections. Depending on their political availability, voters are divided into three groups. The first is the available electorate which considers more than two parties as their highly preferred choices. The second group consists of voters who are loyal to one or two parties. The third group includes voters who do not vote for any party with a high probability.

The research used quantitative analysis. The dataset was taken from the Estonian National Elections Study (ENES) 2011 which is a part of the third wave Comparative Study of Electoral Systems (CSES). The analysis showed that the proportion of available electorate in Estonia is 11.7%, loyal voters make up about 56.8% of the whole electorate and the rest 31.5% consists of voters who do not have a high probability to vote for any party. After finding the percentages of the three groups, the research continued with the analysis of their sociodemographic profiles. The empirical analysis of voters' profiles showed that the young, Estonian, well-educated, females and people with a higher salary are among the people who are most likely available voters.

Logistic regression, following the empirical evaluation of the available electorate, showed that the available electorate is 2.7 times more likely to change its vote compared to the loyal voters. Hence, a rather small proportion of Estonia's electorate (about one tenth) with a distinct profile and higher probability for vote change is the subject of electoral competition.

The bachelor's thesis concluded that political preferences in Estonia are well established because a big percentage of Estonia's voters do not have any or have only a few parties to whom they are highly likely to give their vote. Thus, Estonian parties

have two possible strategies to gain votes. The first is to focus on their loyal voters and shape their campaigns after them, the key here is to mobilize the loyal voters. The second strategy concentrates on getting votes from other parties' voters and thus focusing on the available electorate. This research suggests that the second strategy is less effective by far because the proportion of available electorate is relatively small. At the same time, the available voters should not be left out because they might potentially change their votes.

This bachelor's thesis suggests that more research should be done on electoral competition in Estonia. The analysis here showed the proportion and the profile of Estonia's available electorate, but the reasons and consequences of this are still unknown. Further research would enable to indicate the directions of future development of Estonia's political system.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
Kristiine Järvan